

KATSAUSARTIKKELI: KANSANIHMIEN KÄSIKIRJOITUKSET SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN ARKISTOISSA

Kaisa Kauranen

Arkistoissa on yleensä varsin niukasti vanhempia yksityisluontoisia dokumentteja, joita ovat kirjoittaneet kouluja käymättömät ”tavalliset suomalaiset”. Onkin ajateltu, että kansakouluja ja oppivelvollisuutta edeltävänä aikana ei tällaisia kirjoituksia ylipäätään juuri olisi syntynyt (ks. esim. Suojanen 2000, 295–302). Toisaalta historian tutkimuksen piirissä ei perinteisesti ole ollut kovin suurta kiinnostusta tällaista aineistoa kohtaan. Suomalaisten kirjoitustaidon ja kirjoittamisen historia on kaiken kaikkiaan monin osin kartoittamaton aluetta.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistossa on vuodesta 2001 lähtien kokoontunut monitieteinen tutkijapiiri, jossa on perehdytty kirjoittamisen kulttuuriin 1800-luvulla. Keskeisenä kiinnostuksen kohteena ovat olleet juuri koulukäymättömien henkilöiden, ”itseoppineiden”, kirjoitukset. Jo tällaisten tekstien olemassaolo osoittaa, että myös rahvaan keskuudessa eli henkilöitä, joilla oli kyky ja halu ilmaista itseään kirjoittamalla. (1) Myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa tekemäni selvitystyö osoittaa, että vanhoja kansanien käsikirjoituksia kuitenkin on olemassa.

Syksyllä 2003 sekä vuosina 2004–06 työskentelin useita eripituisia jaksoja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuus- ja kansanrunousarkistoissa. Kartoitin Kirjallisuusarkiston tutkijapiiristä versonutta tutkimushanketta varten, millaista koulukäymättömien henkilöiden kirjoittamaa materiaalia on SKS:n omissa arkistoissa. Katsaukseni perustuu näihin selvityksiini, joiden pohjalta olen laatinut kaksi seuraavaa arkistoluetteloa: *Luettelo kansankirjoittajista, heidän aineistoistaan ja käymästään kirjeenvaihdosta* (Kirjallisuusarkisto, maaliskuu 2005, 124 sivua) sekä *Luettelo kansankerääjien käsikirjoituksista 1831–1910* (Kansanrunousarkisto, kesäkuu 2006, 79 sivua). (2) Käsitelien seuraavassa *kansankirjoittaja*- ja *kansankerääjä*-termien määrittelyä kartoitettujen aineistojen pohjalta, käsikirjoitusten jäljittämistä SKS:n arkistoissa sekä esimerkkien avulla sitä, minkälaisia kirjoittajia ja käsikirjoituksia kokoamissani luetteloissa on.

KEITÄ OVAT KANSANKIRJOITTAJAT JA KANSANKERÄÄJÄT?

Termit kansankirjoittaja ja kansankerääjä ovat herättäneet pohdintoja ja keskustelua koko työskentelyni ajan. Kuinka ne määritellään? Myös muita termejä on tutkimusprojektissa ollut käytössä – esimerkiksi itseoppinut, ”tavallinen suomalainen”, koulujakäymätön, rahvaan edustaja. Ovatko nämä synonyymejä keskenään?

Tiukimman määrittelyn mukaan kansankirjoittaja tai kansankerääjä on itseoppinut ”ei-säätyläinen” (talonpoika, torppari, palkollinen, käsityöläinen, irtaimeen väestöön kuuluva, joskus myös kauppias), joka ei rippikoulua lukuunottamatta ole käynyt minkäänlaista koulua. Hän on oppinut kirjoittamaan omatoimisesti tai jonkun kirjoitustaitoisen satunnaisesti opastamana. 1700-luvulla tai 1800-luvun alussa syntyneiden kirjoittajien keskuudessa olikin useita tällaisia henkilöitä.

Erilaiset kiertokoulut ja 1860-luvulta lähtien kansakoulut yleistyivät vähitellen. Kasvava osa ”tavallisista suomalaisista” kävi lapsuudessaan tai nuoruudessaan vähän aikaa jonkinlaista koulua. Opetus tosin oli kirjavaa, eikä erilaisissa kierto- ja kyläkouluissa ainakaan 1800-luvun alkupuolella välttämättä edes opetettu kirjoittamista. Vasta kansakoulun leviäminen vakiinnutti vähitellen kirjoitusopetuksen rahvaanlapsellekin kuuluvaksi. Koulunpenkillä istuneet kirjoittajat eivät enää olleet täysin itseoppineita, mutta mikäli he kävivät (korkeintaan) kansakoulun ja jatkoivat maata viljellen tai muuta ruumiillista työtä tehden, he olivat edelleen kansanihmiä ja kansankirjoittajia, ”rahvaan edustajia”.

Toisaalta lyhyen koulusivistyksen saaneesta henkilöstä saattoi tulla itseoppinut siinä merkityksessä, että hän luki runsaasti ja hankki tietoja mitä erilaisimmilta elämänaloilta. Esimerkiksi päiväkirjaa pitänyt torppari ja puuseppä Kustaa Kaisla (1873–1923) luki kirjallisuutta ja perehtyi niin Charles Darwinin *Lajien syntyyn* kuin Friedrich Engelsin ajatteluunkin.

Maatalouden harjoittajien lisäksi Kirjallisuus- ja Kansanrunousarkiston kirjoittajien joukossa on esimerkiksi käsityöläisiä, työläisiä ja sotilaita. Koska koulutautasta ei läheskään aina ole löytynyt tietoa, ammatti onkin ollut tavallisin kansankirjoittajan ja -kerääjän kriteeri luetteloita tehdessäni. Eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta luetteloissa mainitut henkilöt siis työskentelivät maataloudessa tai muissa ruumiillisen työn ammateissa, joihin ei vaadittu muodollista koulutusta. (3)

Molemmissa luetteloissa on kuitenkin mukana muutamia opettajia ja joitakin lehtimiehiä. Heidän taustojaan selviteltäessä kävi ilmi, että kansakoululaitoksen alkuaikoina opettajaseminaariin saatettiin ottaa henkilöitä, jotka eivät itse olleet käyneet minkäänlaista koulua vaan olivat omatoimisesti hankkineet tietonsa ja taitonsa. Joskus he pääsivät seminaariin lyhyeksi aikaa kuunteluoppilaiksi. Kiertokoulun opettajat olivat usein enemmän tai vähemmän itseoppineita. Tunnettuja esimerkkejä itseoppineista opettajista ovat (kansan)kirjailija Kauppi-Heikki ja seppä, kirjailija ja kansanperinteen kerääjä Heikki Meriläinen. Lehtimiehistä oli hyvin puutteellisista oloista lähteneitä kirjoittajia, jotka omin neuvoin raivasivat tietänsä. Joillakin oli useita ammatteja. Näin esimerkiksi Aleksander Lindqvistillä (1858–1917), joka harjoitti kulkukauppaa ja erilaisia käsityöläisammatteja sekä toimi kivenhakkaajana. Myöhemmässä vaiheessa hän ilmoitti ammatikseen asioitsija.

Kirjoittajien joukossa on siis rahvaasta lähtöisin olleita henkilöitä, jotka jonkin verran ovat irtautuneet taustastaan. Heidät on otettu mukaan kansankirjoittajien ja -kerääjien luetteloihin. Puutteellisen opinkäyntinsä vuoksi he samastuivat edelleen myös alkuperäiseen viiteryhmäänsä. Useat heistä olivat ammattinsa suhteen itseoppineita, vailla koulutusta. Nämä kirjoittajat monipuolistavat kuvaa kansankirjoittajista ja -kerääjistä ja nostavat myös esille käsitteiden ongelmia. Luetteloiden henkilöt eivät edusta mitään yhtenäistä ”kansaa” vaan taustaltaan, ammateiltaan ja mielipiteiltään kirjavaa joukkoa ihmisiä. Heidän tekstiensä tutkiminen voisi edesauttaa monissa tutkimuksissa ongelmattoman yhtenäiseksi joukoksi kuvattujen suomalaisten moniäänisyyden havaitsemista ja erittelyä. (Samasta aihepiiristä ks. Knuutila 1992, 64.)

Jotkut kirjoittajat pääsivät elämässään eteenpäin, mutta akateemiseen maailmaan he eivät astuneet. Tuulikki Kurjen tutkima Heikki Meriläinen on hyvä esimerkki kirjoittajasta ja perinteenkerääjästä, joka elämänsä aikana joissakin suhteissa läheni oppineistoa jääden kuitenkin sen ulkopuolelle. Kurki viittaa Matti Peltosen käyttämään käsitteeseen ”hankala henkilö”, joka tarkoittaa konventionaalisen (historian)tutkimuksen kategorioiden ulkopuolelle jäävää, usein toiminnallaan ja mielipiteillään hämmennystä herättänyttä yksilöä. (Kurki 2002, 15–16.) Meriläisen lisäksi useiden muiden kansankirjoittajien ja -kerääjien ”ryhmittely” tuottaa vaikeuksia.

Esimerkiksi maanviljelijä-puusepän poika Esa Paavo-Kallio (1858–1939) ei saanut itse käydä koulua, mutta hänet hyväksyttiin silti seminaarin oppilaaksi. Hän valmistui kansakoulunopettajaksi, mutta opettajana toimiminen oli vain välivaihe hänen elämässään. Paavo-Kallion ammatteja ja titteleitä olivat muiden muassa tilanomistaja, saarnaaja, evankelinen matkapuhuja ja työväenpuhujana. Hänen puoluekantansa vaihtui suomettarelaisesta sosialistiksi. Paavo-Kallio oli näkemyksellinen perinteenkerääjä (ks. Kurki 2004, esim. 71–72), joka lähettämiensä keruiden lisäksi selosti SKS:lle käsityksiään kansanperinteen luonteesta. SKS piti ainakin osaa hänen perinnelähetyksistään itse sepitettynä.

Joistakin käsitteisiin liittyvistä ongelmista huolimatta käytän edelleen *kansankirjoittaja*- ja *kansankerääjä*-termejä. Ne kuvaavat lyhyesti sitä, että kyseessä on kirjoittaja, joka ei kuulunut (korkeampaa) koulutusta saaneisiin henkilöihin tai muuhun eliittiin. Voi sanoa, että kansankirjoittajat ja -kerääjät olivat henkilöitä, jotka kirjoittivat ”enemmän” kuin heidän asemassaan olevilta odotettiin.

KANSANKIRJOITTAJAT KIRJALLISUUSARKISTOSSA

Sekä Kirjallisuusarkistossa että Kansanrunousarkistossa säilytettävät aineistot ovat karttuneet SKS:n koko olemassaolon eli 175 vuoden ajalta. Varsinaiset perinne- ja muistitietoaineistot sijaitsevat Kansanrunousarkistossa, ja Kirjallisuusarkistoon on tallennettu romaanien, kertomusten, näytelmien ja runojen käsikirjoituksia, muistelmia, päiväkirjoja ja muita kirjoituksia elämän eri aloilta. Kirjallisuusarkistoon päätyneisiin kynäntuotteisiin kuuluu runsaasti myös sellaisia, joiden tekijä ei ole kuulunut taide- tai tiedemaailman huomattuihin edustajiin. Selvitykseni kohdistui näihin käsikirjoituksiin.

Tehtävääni varten kävin läpi Kirjallisuusarkiston manuaalisen kortiston, jota ylläpidetään edelleen. Tavoitteena oli poimia tiedot niistä käsikirjoituksista, jotka ovat kansanihmisten kirjoittamia. Kortteihin merkityt tiedot ovat kuitenkin usein hyvin niukat, jolloin niiden perusteella oli vaikeaa tai mahdotonta tunnistaa, millaisesta kirjoittajasta oli kyse. Kortissa saattoi lukea esimerkiksi: ”Ikonen, Aatami. Runoja ja suorasanaista” tai ”Pilvi, Emmanuel. Uskonnollisia ja kaunokirjallisia kyhäelmiä”, tekstin sivumäärä, kartuntaluettelon numero sekä signum. Ensimmäinen työskentelyjaksoni Kirjallisuusarkistossa oli vain viiden viikon mittainen, jonka aikana pyrimme saamaan aineistoista jonkinlaisen yleiskuvan. Aika ei riittänyt siihen, että olisin tilannut katsottavakseni kaikki mahdollisesti kiinnostavat käsikirjoitukset.

Työhöni vakiintui seuraavanlainen käytäntö: Kaikki vanhat, musteella kirjoitetut kortit, joita kortistossa on suuret määrät, olivat erityisen mielenkiintoni kohteina. Mikäli tekijällä oli ”tavallinen” suomalainen nimi (ruotsalaisen sijasta), aineisto vaikutti entistä kiinnostavammalta. Nimen perusteella saattoin pudottaa pois esimerkiksi tunnettujen sivistys- tai pappissukujen edustajat. Nämä tunnistusmenetelmät eivät kuitenkaan olleet läheskään aukottomia. Vanhoja käsikirjoituksia on toimitettu Kirjallisuusarkistoon viime vuosiin asti ja toimitetaan edelleen. En siis voinut keskittyä ainoastaan ajan patinoimiin arkistokortteihin. Toisaalta jo 1800-luvun puolivälin tienoilta lähtien sivistyneistöön alkoi ilmaantua talonpoikaistaustaisia mutta oppia saaneita henkilöitä, joilla oli suomalainen sukunimi. Ruotsalaisia sukunimiä puolestaan esiintyi myös täysin suomenkielisillä rahvaanihmisillä.

Tavoittelemieni dokumenttien jäljittämässä minua auttoi eniten se, että osaan arkistokortteja on jäljennetty kirjoittajan kynäntuotteilleen antamat nimet tai otsikot kirjain kirjaimelta samassa asussa kuin ne olivat käsikirjoituksessakin. Näin paljastui oikeinkirjoituksen horjuvuus, joka oli kansankirjoittajille leimallista. Esimerkiksi runon ”Suru laulu suomeen neetin” tekijän J. Purasen saattoi ottaa mukaan alustavaan luettelooni sen enempää käsikirjoitusta tarkistamatta. Myöhemmässä vaiheessa Puranen osoittautui kivijärveläiseksi, kirjoittamista harrastavaksi talonpojaksi.

Hyödynsin kirjoittajien identifioimisessa luonnollisesti myös matrikkeleja tai vastaavia kirjoja. Kaksi keskeisintä teosta tässä olivat *Suomen kirjailijat 1809–1916* (Hirvonen 1993) sekä Vihtori Laurilan väitöskirja *Suomen rahvaan runoniekat sääty-yhteiskunnan aikana* (1956). Myöhemmässä vaiheessa käytin lisäksi kirjastojen tietokantoja sekä muita internetin kautta tarjoutuvia tiedonhakuprosessuksia.

Käytettävissä olevan ajan puitteissa pyrin tilaamaan katsottavakseni mahdollisimman paljon käsikirjoituksia, joiden suhteen kortin tiedot olivat niukat eivätkä juuri antaneet johtolankoja kirjoittajan tarkempaan tunnistamiseen. Tämän tarkistuksen perusteella monet kirjoittajat osoittautuivat kouluja käyneiksi ja jäivät arkistoluettelon ulkopuolelle. Osa dokumenteista taas osoittautui hyvinkin kiinnostaviksi. Esimerkiksi arkistokortin ”Asiapapereita, kirjallisten muistoin säilyttämistä varten Suomen mainioista miehistä perustetun yhdistyksen (1884)” kautta löytyi J. W. Snellmanin apupoikana Kuopiossa työskennelleen Oskar Fredrik Budenin 8-sivuinen muistelu kuuluisasta isännästään. Yli 200 sivun mittaisen romaanikäsikirjoituksen *Kiusalliset kiblajaiset* tekijä Liina Kahma (1840–1915) osoittautui Ilmajoelta kotoisin olevaksi ompelijaksi ja itsellisen aviottomaksi tyttäreksi.

Tutustuin tarkemmin myös arkistokortin perusteella erityisen kiinnostavilta vaikuttaviin teksteihin kuten päiväkirjoihin, omaelämäkertoihin tai yhteiskunnallisiin ja uskonnollisiin kirjoituksiin. Sangen nopeasti kävi ilmeiseksi, että kartoituksen avulla oli löytymässä useita täysin unohduksissa olleita, yllättäviä ja mielenkiintoisia dokumentteja.

Syksyn 2003 työn perusteella valmistui alustava 78-sivuinen ”Luettelo ’itseoppineiden’ suomalaisten käsikirjoituksista Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistossa 1800-luvulta 1900-luvun alkupuolelle”. Periaatteeni oli, että merkitsin alustavaan luetteloon myös kaikki ”epäselvät tapaukset” myöhempää selvittämistä varten. Seuraavassa vaiheessa, kesällä ja syksyllä 2004, tutustuin järjestelmällisesti alustavan luettelon dokumentteihin ja etsin taustatietoja kirjoittajista. Osa käsikirjoituksista putosi tällöin vielä pois, koska tekijä ei täyttänyt kansankirjoittajalle asetettuja kriteereitä.

Uuteen, tarkistettuun arkistoluetteloon haluttiin mahdollisuuksien mukaan saada tiedot kirjoittajien syntymä- ja kuolinajasta, ammatista (ammateista) sekä asuinpaikasta (tai -paikoista). Kaikki muutkin elämäkertatiedot luonnollisesti kiinnostivat. Paitsi matrikkeleista ja tutkimuskirjallisuudesta näitä tietoja löytyi usein saatekirjeistä, joita kirjoittaja tai se henkilö, joka oli toimittanut käsikirjoituksen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan, olivat liittäneet mukaan. Taustatietoja etsittiin myös useista muista lähteistä, kuten sukututkijoilta.

TIETOJEN MERKITSEMINEN ARKISTOLUETTELOON

Kansankirjoittajat-luettelo on järjestetty aakkosellisesti kirjoittajan nimen mukaan. Seuraavassa on esimerkkinä yhden kirjoittajan, O. W. Kurvisen tiedot:

Kurvinen, O. W. (1858–1921)

Muut nimet: Kurvinen, Otto.

Sotamies, talollinen, maakauppias. Korpilahti, Ristiina, Mikkeli.

O. W. Kurvisen arkisto

Määrä (hm): 0,01.

Johan Niklas Heikkisen alkulauseesta kertomukseen Sandra ja Amos: ”Tämä kertomus on tapahtuna Korpilahden pitäjässä Hongansalolla. Siellä kuin oli Torppa Rajala likellä Hongan-salova jossa oli yksi ainoa tytär Sandra ja hän rakastui H: salon poikaan Amokseen jo piennä kuin oleilivat yksissä; vaan heidän ei sallittu rakastaa julkisesti toisiaan H:salon vanhemmat, erittäinki isä ei suvainnu Amoksen -- Sandraa. Mutta nämä ei voinut eritä toisistaan, vaikka heitä koittivat jos jollakin tavoin. Wiimein heidän päätyi murheensa ja isä suostui, kuin näki ettei siinä auta kovuus eikä pahuus. W 1888 vietettiin heidän häänsä julkisella ilolla. Kirjoittaja on aivan samasta pitäjistä ja nähny ja kuullu heidän surunsa ja kaipauksensa.”

Yltiöromanttinen kertomus. Sandra ja Amos on kirjoitettu eri käsialalla kuin Kertomus Liitto kivistä, jossa käsiala paljon tottumattomamman kirjoittajan. Myös kertomus Liitto kivistä on romanttinen tarina. Laurilan muistiinpanojen mukaan Kurvinen painatti vuonna 1880 kaksi arkkiveisuvihkosta.

C. KÄSIKIRJOITUKSET

*Kertomus Liitto kivistä. IV:o, 47 sivua. Kertomuksen alussa teksti: ”Lähet-
tämä on Ristiinan pitäjältä Mahkolan kylästä O. W. Kurvinen. Ja pyydän
arvoisan kirja toimiston laittamaan tiedon jos nämä on kelvollisia jäämään
sinne, niin saisi laitta tiedon. 6nen Mikkelin pataljoonan 1*si* Komppanian
Otto Kurvinen”. Kl. 11682b[?]. **Tunniste: A1606.***

*Sandra ja Amos. Kertomus. IV:o, 67 sivua. Alkulause Johan Niklas Heik-
kinen. 2 sivua. V.o. 26.11.1890. Kl. 11682. **Tunniste: A1605.***

B. KIRJEENVAIHTO

Kurvinen, Otto > SKS. 1 kirje. 1890. **Tunniste: 84 vir.**

SKS (Rothsten) > Kurvinen, O. 1 kirje. 1890. **Tunniste: 88 vir.**

LISÄTIETOJA KURVISESTA

Laurila, Vihtori. *Suomen kansan runoniekat sääty-yhteiskunnan aikana. Tutkimus-
aineistot ja muistiinpanot. **Tunniste: Laurila, Vihtori. Kotelo 2. KIA.***

Kursiivilla merkityssä tekstiosuudessa olen kirjoittanut omia huomioitani kyseisestä arkistosta tai kopioinut joitakin kohtia käsi kirjoituksesta tai saatekirjeestä. Tarkoituk-
senani on ollut lisätä luettelon käyttäjän tietoja kirjoittajasta ja aineistosta; erityisesti
olen ajatellut SKS:n tutkimusryhmää. Useimmista kirjoittajista on luettelossa annettu
tällä tavoin jotakin lisätietoja, O. W. Kurvisen kohdalla tavallista laajemmin.

Aineiston ryhmittelyssä olen noudattanut henkilöarkistoissa yleisesti käytet-
tyä järjestelykaavaa (4). Kohdassa ”C. KÄSIKIRJOITUKSET” käydään läpi O. W.
Kurvisen arkiston sisältö. Useimpien kansankirjoittajien arkistot ovat pieniä, niin myös
tämä, joka sisältää kaksi Kurvisen kertomusta. Merkintä ”IV:o” tarkoittaa paperikokoa.
(5) ”V.o.” on lyhenne sanasta vastaanotettu ja ”kl.” kartuntaluettelo. Signum eli tun-
niste on merkitty lihavoituna. ”Käsi kirjoitukset”-kohtaan on merkitty myös, mikäli
käsi kirjoituksen ohessa on ollut saatekirjeitä, alkulauseita tai vastaavia.

Oma kokonaisuutensa kartoitustyössä oli kirjoittajien kirjeenvaihdon selvit-
täminen. Ainoastaan saatekirjeet on arkistoitu käsi kirjoitusten yhteyteen, muu mah-
dollinen kirjeenvaihto löytyy kirjekokoelmakortistojen avulla. Varsinaisesti kirjeet
kuuluvat kirjeensaajan arkistoon, näin esimerkiksi Otto Kurvisen kirje SKS:lle kuuluu
SKS:n arkistoon. Kirjeet ovat kuitenkin henkilöitä koskevassa tutkimuksessa niin
keskeistä lähdeaineistoa, että kaikkien niiden merkitsemistä Kansankirjoittajat-luet-
teloon pidettiin tärkeänä.

Mikäli kansankirjoittajien vastaanottamia, heidän arkistoonsa kuuluvia kirjeitä on tallessa, ne ovat luettelossa otsakkeen ”B. KIRJEENVAIHTO” alla. Kansankirjoittajien vastaanottamien kirjeiden säilyminen on kuitenkin poikkeuksellista. Heidän kirjeenvaihdostaan on tavallisesti säilynyt vain heidän kirjoittamansa kirjeet jollekin tunnetulle henkilölle tai organisaatiolle, jotka ovat arkistoineet saamansa kirjeet. Osa Seuran lähettämistä kirjeistä on tallentunut kirjetoisteiden avulla, näin esimerkiksi SKS:n Rothstenin kirje Kurviselle. Huomattavalta osalta kansankirjoittajia löytyi ainakin joitakin kirjeitä SKS:lle, Seuran voimahahmoille kuten Kaarle Krohnille tai joskus myös muille suomalaisen kulttuurielämän vaikuttajille.

”LISÄTIETOJA”-otsakkeen alle olen merkinnyt kirjoja, arkistoja tai internet-osoitteita, joista löytyy taustatietoja kirjoittajasta. O. W. Kurvisesta, kuten useasta muustakin kansankirjoittajasta, on tietoja Kirjallisuusarkistossa sijaitsevassa kirjallisuudentutkija Vihtori Laurilan (1904–1988) arkistossa.

Osa kansankirjoittajista keräsi myös kansanperinnettä. Tämä materiaali sijaitsee Kansanrunousarkistossa. Kirjallisuusarkiston luettelossa on ”KANSANRUNOUSARKISTOSSA”-otsakkeen alla KRA:n signumtiedot, mikäli kirjoittajan aineistoja sijaitsee myös siellä.

KIRJOITTAJIEN TUNNISTAMINEN

Työn kuluessa eteen tuli erilaisia ongelmia. Esimerkiksi kirjoittajien identifointi oli toistuvasti vaikeaa myös silloin, kun käsikirjoitus oli edessäni. Vaikka kirjoittajan nimi olikin lähes aina tiedossa (kolmen kirjoituksen osalta kirjoittaja kätkeytyi nimimerkin taakse), se ei vielä kertonut mitään varmaa hänen sosiaalisesta asemastaan tai taustastaan. Niiden selvittämistä helpottavaa saatekirjettä ei aina ollut tai se oli hyvin niukka, eikä kirjoittajaa läheskään aina löytynyt matrikkeleista tai muiden tiedonhakujen avulla. Tällaisissa tilanteissa ainoa mahdollisuus saada lisävalaistusta kirjoittajan persoonaan oli itse käsikirjoitus. Millainen se oli ja mitä siinä kerrottiin? Olisiko siinä viitteitä tekijästä? Mitä kirjoittajasta saattoi päätellä käsialan ja kielellisen ilmaisun perusteella?

Esimerkiksi Eelu Kivirannan (s. 1873) lukuisten runojen joukosta löytyi yksi omaelämäkerrallinen. Siitä käy ilmi, että hänen isänsä oli vastustanut Eelun koulunkäyntiä, joka olikin jäänyt rippikouluun. Rippikoulun jälkeen Eelu oli kiertänyt erilaisissa töissä sahalla, meijerissä ja jätkänä. Innostus runoiluun syntyi asepalveluksessa Oulun kasarmilla. Perustietoja Kivirannasta löytyi siis hänen omasta kirjoituksestaan.

Nikolai Herranen puolestaan lahjoitti SKS:lle vuonna 1889 käsikirjoituksensa ”Tilppu Vipusen Elämä kerta” (84 sivua). Hyvin huolellisella käsialalla kirjoitettu teksti kertoo Vipusen perheen sekä erityisesti perheen pojan vaiheista, jotka ”voi kirjoittaja todeksi vakuuttaa”. Toistuvat mutta melko vähäiset kirjoitusvirheet antavat vaikutelman jonkin verran kokemattomasta kirjoittajasta. Herraselta ei ole säilynyt kirjeitä, ja polveilevan kertomuksen mahdollinen omaelämäkerrallisuus jää epäselväksi. Herrasen tausta onkin toistaiseksi jäänyt avoimeksi. Valtaosasta kirjoittajia löytyi kuitenkin ainakin jotain tietoja, jotka valottavat heidän taustaansa ja persoonaansa.

MITÄ KANSANKIRJOITTAJAT KIRJOITTIVAT?

Kansankirjoittajat-luettelossa on 124 sivua ja 221 nimeä. Lukuun ei ole laskettu kirjoittajia, joiden käsikirjoituksia on ainoastaan useiden kirjoittajien tekstejä kuten runoja tai lehtikirjoituksia sisältävissä kokoelma-arkistoissa. Laajuudesta huolimatta luettelo on edelleen täydennettävä. Siitä puuttuu SKS:n ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen organisoiman, vuonna 2003 aloitetun ”Mitä kansa kirjoitti” -keruun tuloksena saatu materiaali. Lisäksi Kirjallisuusarkistosta on vielä kartoituksen jälkeen löytynyt jännittäviä aineistoja ennalta arvaamattomista arkistoista. Myös tiedot kirjoittajien taustoista ovat täydentyneet.

Luettelosta käy ilmi, että kansanihmiset kokeilivat taitojaan monilla eri kirjoittamisen kentillä. Suosituinta oli runojen kirjoittaminen, mutta niiden lisäksi arkistoon on kertynyt muun muassa kertomuksia, näytelmiä, kansatieteellisiä, yhteiskunnallisia ja uskonnollisia kirjoituksia, muistelmia, päivä- ja muistikirjoja sekä puheita. (Kauranen 2005, 11–14.) Esittelen Kirjallisuusarkiston kansankirjoittajia, esimerkiksi heidän alueellista ja ammatillista jakautumistaan, sekä heidän aineistojaan tekeillä olevassa artikkelissani ”Kansankirjoittajat SKS:n arkistoissa – Ketkä, mitä, milloin, miksi?”, joka ilmestyy teoksessa *Kirjoitustaidosta kirjalliseen kulttuuriin* vuonna 2007.

KANSANRUNOUSARKISTON KANSANKERÄÄJÄT

Luettelon kansankerääjistä tein pääosin vuosina 2005 ja 2006. Työn loppuvaiheessa minua avusti filosofian ylioppilas Mari Myllynen. Kansankerääjät ovat kiinnostavia paitsi ryhmänä kirjoitustaitoisia kansanihmiä myös Kansanrunousarkiston aineistokokoelmien kartuttajina. ”Kirjoittamisen kulttuuri” -tutkimusryhmän lisäksi luettelon laatimisen taustamotiivina vaikutinkin viime aikoina virinnyt kiinnostus siihen, keiden toimesta ja millaisten prosessien tuloksena Kansanrunousarkiston aineistokokoelmat ovat syntyneet (ks. esim. Kurki 2004; Peltonen 2004 ja Pöysä & Timonen 2004). On huomionarvoista, että SKS:n laajoja kansanperinne-kokoelmia kartuttivat myös jäsenet siitä ryhmästä tai ”kansasta”, joka pääasiassa oli erilaisten keruiden *kohteena*. Kansankerääjät-luettelossa on tiedot 275 henkilöstä ja heidän aineistoistaan, joten näiden vaatimattomissa oloissa toimineiden kerääjien määrä ei ole vähäinen. Luettelon rajavuoden (1910) jälkeen koulujakäymättömien perinteenkerääjien määrä karttui luonnollisesti edelleen.

Luettelo tehtäessä kansankerääjän tunnistamisperuste on ollut ammatti. Pääsin ammatteihin parhaiten käsiksi SKS:n kokousten pöytäkirjojen eli keskustelujen kautta. Ne on painettu vuodesta 1856 lähtien ja julkaistu Suomi-sarjassa (6). Kokouksissa käytiin läpi saapuneet kansanperinnehetketykset ja merkittiin ne pöytäkirjaan. Mikäli lähettäjän ammatti oli tiedossa, se mainittiin samassa yhteydessä.

Ennen vuotta 1856 Seuralle kansanperinnettä lähettäneet kansankerääjät etsin hyödyntämällä Kansanrunousarkiston niin sanotun Tähtikokoelman eli Seuran vanhimpien aineistojen mikrokorttiluettelo. Luettelossa on 108 kerääjää, ja tutustuin

mikrokorttien avulla niihin käsikirjoituksiin, joiden tekijä ei kuulunut oman aikansa tunnettuihin perinteenkerääjiin. Tätä kautta luetteloon tuli 18 nimeä.

Niin vanhimpien tähtikokoelman käsikirjoitusten kuin nuorempienkin aineistojen kohdalla toistuva ongelma oli jälleen, että kerääjä ei aina ilmoittanut ammattiaan tai titteliansä tai jos ilmoittikin, se saattoi silti jäädä merkitsemättä pöytäkirjaan. Jos ammatti puuttui pöytäkirjasta, se löytyi silti joskus saatekirjeistä tai itse käsikirjoituksesta. Mikäli kerääjä ei käyttänyt itsestään mitään määrittelyä, hänet mainitaan keskustelumuksissa usein tittelillä ”herra” tai ”kansalainen”. Herra-nimikkeestä ei kuitenkaan voi päätellä, että kyseessä olisi todella ollut ”herra” – siis koulujakäynyt, säätyläinen tai vastaava – , vaan nimitystä saatettiin käyttää yleisesti kenestä tahansa.

Keskustelumuksissa mainitaan myös itse seipitetyistä runoista, kertomuksista ja muista kirjoituksista, joita Seura vastaanotti. Kansankirjoittajien etsiminen keskustelumuksien kautta ei kuitenkaan olisi ollut tehokas menetelmä, koska merkittävä osa kirjoituksista on päätyneet arkistoon vasta vuosia tai vuosikymmeniä kirjoitusajankohdan jälkeen. Melko hidas pöytäkirjojen ja vastaavien läpikäyminen olisi pitänyt ulottaa nykypäiviin saakka. Kansanperinnettä tallentaneet käsikirjoitukset on sen sijaan tehty Seuraa varten ja yleensä lähetetty saman tien sinne.

Etsin tittelittömistä perinteenkerääjistä lisätietoja muiden muassa atk-hakujen avulla. Paras menetelmä oli hyödyntää digitoituja Suomi-aikakauskirjoja, joista SKS:n keskustelumuksinkin löytyvät. Sähköinen haku johdatti usein johonkin toiseen SKS:n pöytäkirjaan, josta kerääjän ammatti selvisi. Myös digitoidut *Historiallisen Aikakauskirjan* vanhat numerot (7) ja Google-haut toivat joskus valaistusta kerääjän taustoihin. Joitakin kertoja tuntemattomaksi jääneen kerääjän taustatietoja selvensivät sähköpostitse tehdyt tiedustelut kerääjän kotikuntaan.

Toinen menetelmä lisätietojen löytämiseksi oli kerääjienkin kohdalla heidän lähettämiinsä kirjeisiin perehtyminen. Kirjeitä on liitetty keruusidoksiin sekä arkistoitu SKS:n kirjeenvaihtoon, joka sijaitsee nykyisin Kirjallisuusarkistossa. Valitettavasti osa kirjeistä on niukkasanaisia, eivätkä nekään välttämättä selventäneet perinteenkerääjän taustaa tai sosiaalista asemaa. 31 kerääjää on toistaiseksi jäänyt tällä tavoin anonyymiksi, ja on mahdollista, jopa luultavaa, että osa heistä osoittautuu oppia saaneiksi. Olen kuitenkin varonut pelkästään käsialaan tai kirjoitustyyliin perustuvia päätelmiä, sillä kokemus on opettanut, että ne saattavat osoittautua virheellisiksi.

TIETOJEN MERKITSEMINEN ARKISTOLUETTELOON

Myös Kansankerääjät-luettelo on järjestetty aakkosellisesti kerääjän nimen mukaan. Luettelosta löytyvät kunkin kerääjän kohdalta seuraavat tiedot:

- 1) kerääjän nimi, elinvuodet (mikäli tiedossa), ammatti (mikäli tiedossa) ja kotipaikka (mikäli tiedossa)
- 2) kerääjän muistiinmerkitsemät ja lähettämät perinteenlajit (Kansanroutousarkiston perinnelajiluokituksen mukaan)

KANSANIHMISTEN KÄSIKIRJOITUKSET SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN ARKISTOISSA

- 3) perinneaineistojen paikkakunnat ja keruuvuodet tai -vuosikymmenet
- 4) päivämäärät, jolloin kerääjän lähetyksiä tai muuta kerääjään liittyvää on käsitelty keskustelumuksissa (Kesk. = keskustelemukset)
- 5) tiedot kerääjän käymästä kirjeenvaihdosta (kirjeenvaihto sijaitsee Kirjallisuusarkistossa)
- 6) maininta kerääjän perinneaineistoihin mahdollisesti liitetystä saatekirjeistä
- 7) mahdolliset lisätiedot; tähän kohtaan on myös joskus kopioitu saatekirjeistä lyhyitä lainauksia
- 8) käsikirjoitusten tunnistetiedot
- 9) Kirjallisuusarkiston käsikirjoitusten tunnistetiedot, mikäli kerääjän aineistoa on myös siellä.

Seuraavassa esimerkkinä yhden kansankerääjän, Aksel Fagerdahlin, tiedot arkistoluettelosta:

Fagerdahl, A. Signalisti (8), torvensoittaja, reservi-torvensoittaja. Turku, Uusikaupunki.

Muut nimet: Fagerdahl, Aksel.

Satuja, uskomustarinoita, syntykertomus, runoja, muistelmia.

Kalanti, Laitila, Maaria, Marttila, Mynämäki, Parainen, Piikkiö, Pöytyä, Taivassalo, Turku, Uusikaupunki, Vahto, Vehmaa, Velkua, Yläne, Eura, Eurajoki, Kankaanpää, Loimaa, Mouhijärvi, Nakkila, Noormarkku, Parkano, Pirkkala, Pori, Punkalaidun, Rauma, Satakunta, Siikainen, Säkylä, Tyrvää, Vampula, Ylöjärvi, Lohja, Sippola, Tuusula, Tammela, Sakkola, Pyhäjoki. 1890-luku.

Kesk. 3.5.1893 § 8, 5.10.1893 § 3, 6.12.1893 § 4, 9.5.1894 § 4, 15.9.1897 § 13.

Kirjeenvaihto: Fagerdahl, A. > SKS. 1 kirje. 1893. **KIA 87 vir.**

Sidoksessa lyhyitä saatekirjeitä. Sidoksen alkuun kirjoitettu ”Suurin osa epäaitoa. PLR”. Ensimmäisessä lähetyksen yhteydessä ”Bieni matka muistelmia 10nen vuotias poikasen kulkemisesta”, joka mahdollisesti omaelämäkerrallinen. Kertomusten yhteydessä joitakin pürroksia.

KRA S1.

Kerääjän lähettämät perinteenlajit ja keruupaikkakunnat on poimittu Seuran intranetissä olevasta kerääjä tietokannasta. Luetteloa varten olen yksinkertaistanut Kansanrunousarkiston perinnelajiluokitusta, koska muutoin tietojen merkitseminen luetteloon olisi käynyt hyvin hankalaksi.

KEITÄ OLIVAT KANSANKERÄÄJÄT?

Lähes 90 eli noin kolmasosa kaikista luettelon henkilöistä on talollisia tai heidän jälkeläisiään. He käyttivät itsestään nimitystä maanviljelijä, talollinen, talokas ja talonpoika tai talollisen poika. Torppareita tai heidän poikiaan on paljon vähemmän, yhteensä yhdeksän. Kansankerääjissä on lisäksi esimerkiksi eri alojen käsityöläisiä, työmiehiä sekä kauppapalvelijoita. Myös kauppiaita on otettu mukaan luetteloon. Kerääjien joukossa on yllättävienkin ammattien edustajia, kuten Aksel Fagerdahlin esimerkki osoittaa. Hänen lisäksi perinnettä keräsi kolme muuta turkulaista torvensoittajaa.

Torvensoittajat ovat varmaankin tunteneet toisensa. On monia muitakin viitteitä siitä, että perinteenkeruunostus levisi ruohonjuuritasolla ystävältä ystävälle tai tuttavalta tuttavalle. Joiltakin maantieteellisesti suppeilta alueilta on näin kertynyt runsaasti erilaisia aineistoja.

Luettelossa on kolme emäntää ja kolme talontytärtä. Kaikkiaan naisia on 24. Tämä on noin yhdeksän prosenttia kaikista luettelon kerääjistä. Osuus on alhainen, mutta kuvaa yleisesti havaittua ilmiötä: kirjoitustaidon ja kirjallisen kulttuurin omaksumisessa miehet kulkivat yleensä naisten edellä. Kirjallisuusarkiston kansankirjoittajista naisia on noin seitsemän prosenttia.

Ylioppilaita, lyseolaisia, opettajia ja seminaarilaisia ei ole mukana luettelossa. Kahden viimeksi mainitun ryhmän kohdalla on kuitenkin myös tässä muutamia poikkeuksia. Esimerkiksi J. Räisänen ilmoitti ensin tittelikseen maanviljelijä ja myöhemmin seminaarilainen. Itseoppinut kansakoulunopettaja Henrik Laitinen oli innokas perinteenkerääjä. Kiertokoulun opettaja Heikki Härmän oma kirjoitustaito on perinlähetyksen perusteella ollut varsin puutteellinen. Johannes Häyhä puolestaan palasi opettajan työn jälkeen maanviljelijäksi.

Tiedossani ei ole tutkimusta, jossa olisi selvitetty eri ammattiryhmien osuutta perinteenkerääjien joukossa tai josta kävisi ilmi, kuinka suuri osa kansanperinteen kokoajista on ollut oppia saaneita ja kuinka suuri osa kansanmiehiä tai -naisia. Oma arvioni on, että ”Kansankerääjät”-luettelon kattamalla ajanjaksolla (1831–1910) noin viidesosa Keskustelemuksissa mainituista perinneaineistojen lähettäjästä voidaan laskea kansankerääjiksi. Osuus riippuu tietenkin siitä, ketkä luetaan kuuluviksi kansankerääjiin. Vuosien aikana se on joka tapauksessa vaihdellut jonkin verran.

”Sivutuotteena” laadin kaikista opettajista ja seminaarilaisista (vuoden 1886 keskustelemuksista alkaen) oman erillisen luettelonsa, josta käy ilmi henkilön nimi sekä paikkakunnat, joilta hän on perinnettä kerännyt. Luettelossa mainitaan 296 kansanperinnettä tai murreanalippuja lähettänyttä opettajaa tai seminaarilaista. Opettajaluettelo on kansankerääjät-luettelon liitteenä 2. Se tarjoaa aineksia toisen keskeisen kansanperinteen kerääjäryhmän varhaisvaiheiden tutkimiselle.

Liite 1 sisältää SKS:lle murreanalippuja lähettäneet kansanihmiset. (Tosin usean tausta on jäänyt toistaiseksi epäselväksi.) SKS:ssa ryhdyttiin murrenaston keruutyöhön 1900-luvun alussa. Nykyään aineisto sijaitsee Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa. Liitteen 1 luettelossa on 59 nimeä. Osa murreanojen kerääjistä kokosi myös kansanperinnettä, mutta valtaosa on sellaisia, jotka ainakin ennen 1910-lukua olivat lähettäneet ainoastaan sanalippuja.

LOPUKSI

SKS:n arkistoissa tekemäni selvitykset osoittavat, että säätyläistöön tai sivistyneistöön kuulumattomilta suomalaisilta on säilynyt luultua enemmän käsikirjoituksia 1700-luvulta 1900-luvun alkupuolelle. SKS suhtautui perustamisestaan lähtien myötämielisesti ”kansaan” ja kansanihmisten ponnisteluihin kirjallisella ja perinteenkeruun saralla, mikä varmasti on keskeisesti vaikuttanut käsikirjoitusten kattumiseen ja säilymiseen Seuran arkistoissa. Tähän mennessä ne ovat kuitenkin jääneet tutkimuksessa vähälle huomiolle, monesti täysin unohduksiin. Muissa arkistoissa ei vastaavia kartoituksia ole tehty, ja onkin epäselvää, kuinka paljon niissä on tallennettuna kansanihmisten kirjoittamia dokumentteja.

Kirjallisuus- ja kansanrunousarkistoissa luetteloimani materiaali tarjoaa monipuolisia tutkimuksellisia mahdollisuuksia. Käsikirjoitukset tarjoavat lähdeaineistoa erilaisille mikrohistoriallisille ja arkipäivän historian tutkimuksille. Niiden avulla voi tutkia rahvaan ”puolikirjallista kulttuuria” (9), suullisen ja kirjallisen kulttuurin välistä suhdetta sekä kirjallisen kulttuurin ja kirjoitustaidon leviämistä kansan keskuudessa. Yhteiskunnalliset ja poliittisuontoiset kirjoitukset haastavat tutkimaan kirjoittajien käsityksiä oman aikansa yhteiskunnasta ja sen ilmiöistä. Omaelämäkerralliset ja päiväkirjanomaiset tekstit tarjoavat herkullista materiaalia mentaliteettien ja kansanomaisen maailmankuvan tutkimukselle. Runot, kertomukset ja näytelmät herättävät kysymyksiä kirjoittajiensa motiiveista, kaunokirjallisista pyrkimyksistä ja saaduista vaikutteista.

Kirjeenvaihto, jota kirjoittajat ja perinteenkerääjät kävivät SKS:n kanssa, mahdollistaa sivistyneistön ja kansan välisen vuorovaikutuksen tarkastelun uudesta näkökulmasta. Silloin on huomioitava, että keruuorganisaatioita oli SKS:n lisäksi muitakin, esimerkiksi Muinaistieteellinen toimikunta (nykyinen Museovirasto) ja myöhemmässä vaiheessa Sanakirjasäätiö. Jatkotutkimusten kannalta voi kysyä, mikä motivoi kansanihmisiä keruutyöhön. Millaiseksi kansankerääjien suhde keruuorganisaatioihin muodostui? Millaista aineistoa he esimerkiksi SKS:lle lähettivät? Millä tavoin se poikkesi oppia saaneiden keräämästä perinteestä? Kirjeenvaihdon kautta avautuu myös mahdollisuus tutkia, millainen oli kansankerääjien oma suhde kertomuksiin, tapoihin ja uskomuksiin, joita he ryhtyivät paperille kirjaamaan.

Myös useissa muissa maissa on havaittu, että kun menneiden aikojen ”tavalisten ihmisten” kirjoituksia ryhdytään etsimään, niitä myös löydetään (Liljewall 1995, 33–34; Lorenzen-Schmidt & Poulsen 2002). Esimerkiksi Ruotsissa on systemaattisesti kartoitettu vanhoja kansanihmisten päiväkirjoja (10) arkistoista, museoista, kotiseutuyhdistyksistä ja yksityisten omistuksesta. Kartoituksen perusteella laaditussa rekisterissä on tiedot noin 350 päiväkirjasta. (Liljewall 1995, 33.) Vertailun vuoksi mainittakoon, että Kirjallisuusarkistossa on 10 kansanihmisen päiväkirjaa (tai niiden kopiota). Päiväkirja-aineistoja on Suomessakin talletettuna jonkin verran myös muualla (11), mutta Ruotsin lukuihin täällä ei varmasti päästä. Etelä-Euroopan ”vanhoihin kulttuureihin” verrattuna Suomen aineisto saattaa kuitenkin olla jopa runsas. Katolinen kirkko ei suosinut kansanopetusta, joten valtaosalta väestöstä puuttuivat kirjoittamisen edellytykset pitkälle 1900-luvun puolelle. (Castillo Gomez & Sierra Blas 2006; Wingerter 2006.)

VIITTEET

1. Piirissä käsitellyjä tekstejä on julkaistu mm. teoksessa *Karheita kertomuksia: itseoppineiden omaelämäkertoja 1800-luvun Suomesta* (SKS 2002), jonka on toimittanut Kirjallisuusarkiston johtaja Anna Makkonen. Kyseiset elämäkerrat ovat peräisin mm. SKS:n kirjallisuus- ja kansanrunousarkistoista sekä vaikeasti saatavilla olevista pienjulkaisuista.
2. Selvityksen ajallinen painopiste oli 1800-luvussa, mutta myös myöhemmät käsikirjoitukset erityisesti 1900-luvun alusta kuuluivat sen piiriin. Selvityksessä löytyi myös joitakin kansanihmisten kirjoittamia dokumentteja 1700-luvun jälkipuoliskolta.
3. Käsityöläisammattin harjoittajilla, esimerkiksi sepillä, räätäleillä ja ompelijoilla, oli toki oppivuotensa ammattiinsa pätevytyessään, mutta työ opittiin tekemällä, ei koulunpenkillä istumalla.
4. Arkistoluettelossa ovat käytössä pääsarjat A. BIOGRAFICA, B. KIRJEENVAIHTO, C. KÄSIKIRJOITUKSET, L. MUIDEN AINEISTOT.
5. Jonkin verran nykyistä A4-paperia suurempi ns. foliokoko voitiin merkitä myös roomalaisilla numerolla II ja pienellä o-kirjaimella II:o. Puolet tästä koosta sai merkinnän IV:o ja tästä puolta pienempi koko VIII:o. Vielä pienempää kokoa XVI:o esiintyi myös satunnaisesti.
6. Suomi-sarja on digitoituna osoitteessa < <http://digi.lib.helsinki.fi> > (Peri+-tietokanta). Alkuperäisiä SKS:n kirjallisuusarkistossa säilytettäviä kokouspöytäkirjoja en ole käyttänyt.
7. Historialliset Aikakauskirjat löytyvät niin ikään Peri+-tietokannasta osoitteesta <http://digi.lib.helsinki.fi>.
8. Armeijan soittokuntien soittajia nimitettiin signalisteiksi, jos heillä ei ollut aliupseerin arvoa.
9. Termi on Antero Heikkiseltä. Ks. Heikkinen 1993, 93–94.
10. Nimitys päiväkirja voi luoda osin harhaanjohtavia mielle yhtymiä, koska useat niistä sisältävät tietoja yksinomaan sadoista, kylvöistä ja muista töistä sekä säistä.
11. Esimerkiksi ompelija Ida Digertin päiväkirja, josta Anna Makkonen on hiljattain julkaissut tutkimuksen *Kadonnut kangas* (Makkonen 2005), sijaitsee Helsingin yliopiston kirjastossa.

LÄHTEET

Tutkimusaineistot

Arkistoluettelot

- KAURANEN, KAISA & MYLLYNEN, MARI 2006: Luettelo kansankerääjien käsikirjoituksista 1831–1910. SKS, Kansanrunousarkisto.
- KAURANEN, KAISA 2005: Luettelo kansankirjoittajista, heidän aineistoistaan ja käymästään kirjeenvaihdosta. SKS, Kirjallisuusarkisto.

Kirjallisuus

- CASTILLO GOMEZ, ANTONIO & SIERRA BLAS, VERÓNICA 2006: *If My Pen Were Your Weapon: The Acquisition and Uses of Writing at the Front During the Spanish Civil War*. Käsikirjoitus esitelmästä ISSEI-kongressissa (International Society for the Study of European Ideas) 25.7.2006 Maltalla.
- HEIKKINEN, ANTERO 1993: *Ihminen Historian rakenteissa. Mikrohistorian näkökulma menneisyyteen*. Helsinki: Yliopistopaino.
- HELSINGIN YLIOPISTON KIRJASTO. DIGITOIDUT AINEISTOT. Aikakauslehdet [online]. < <http://digi.lib.helsinki.fi> >. [20.9.2006.]
- HIRVONEN, MAIJA (toim.) 1993: *Suomen kirjailijat 1809–1916*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 570. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KAURANEN, KAISA 2005: Kun kuokka vaihtui kynään – suomalaisten kirjoitustaidon lähteillä. – *Hiidenkivi* 3/2005: 11–14.
- KNUUTTILA, SEPPO 1992: *Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksena*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 554. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KURKI, TUULIKKI 2002: *Heikki Meriläinen ja keskusteluja kansanperinteestä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 880. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2004: Tekstit Kansanrunousarkiston liepeillä. – Kurki, Tuulikki (toim.), *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1002. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAURILA, VIHTORI 1956: *Suomen rahvaan runoniekat sääty-yhteiskunnan aikana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 249. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LILJEWALL, BRITT 1995: *Bondevardag och sambällsförändring. Studier i och kring västsvenska bondedagböcker från 1800-talet*. Göteborg: [Göteborgs universitet].
- LORENZEN, KLAUS-JOACHIM & POULSEN, BJØRN (ed.) 2002: *Writing Peasants*. Odense: Landbohistorisk selskab.
- MAKKONEN, ANNA (toim.) 2002: *Karheita kertomuksia: itseoppineiden omaelämäkertoja 1800-luvun Suomesta*. Kansanelämän kuvauksia 61. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2005: *Kadonnut kangas. Retkiä Ida Digertin päiväkirjaan*. Kansanelämän kuvauksia 67. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PELTONEN, ULLA-MAIJA 2004: Kalevalan riemuvuoden kilpakeruu ja hyvän kerääjän käsite. – Kurki, Tuulikki (toim.), *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1002. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PÖYSÄ, JYRKI & TIMONEN, SENNI 2004: Kuinka ahkerat muurahaiset saivat kasvot? Henkilökohtaisen tiedon paikka arkiston keruuohjeissa. – Kurki, Tuulikki (toim.), *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1002. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SUOJANEN, MATTI K. 2000: Miten kansa vastasi. – Punttila, Matti & Jussila, Raimo & Suni, Helena (toim.), *Pipliakielestä kirjakiieleksi*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

KAISA KAURANEN

WINGENTER, ANNE 2006: *Voices of Sacrifice: Peasants' Letters to Mussolini and Ordinary Writing under the Fascist Dictatorship*. Käsikirjoitus esitelmästä ISSEI-kongressissa (International Society for the Study of European Ideas) 25.7.2006 Maltalla.

VTM Kaisa Kauranen toimii sosiaalihistorian tutkijana Helsingin yliopistossa.